

RÂNDUIALA RUGĂCIUNII CE SE FACE DUPĂ IEȘIREA SUFLETULUI DIN TRUP (SCURTĂ ABORDARE LITURGICĂ)

Diacon dr. Nicolae Preda

THE TRADITIONAL PRAYER UTTERED AFTER THE SOUL LEAVES THE BODY (SHORT LITURGICAL APPROACH)

Summary: „The traditional prayer uttered after the soul leaves the body” is one of the „less known” structures of the church service, which should nevertheless be a point of interest, particularly, for those who are concerned about the history and evolution of liturgical traditions, as well as for the servants of our Church.

Also, I consider that this short article manages to remove, among others, the main cause for which the specialists „neglected” these traditions for a long time, namely the absence of any clear proves with regard to its existence, and its structure, which is undoubtedly similar to the other „healthy” liturgical practices of our Church.

Therefore, this Church liturgical service, which also includes in its structure numerous „unusual” elements, should be taken into consideration accordingly and be held in high esteem.

Keywords: liturgical service, funeral vigil, soul, Panikhida, Psalter, prayer, Euchologion

1. „Rânduiala rugăciunii ce se face după ieșirea sufletului din trup” – generalități

O primă întrebare pe care o ridică această *Rânduială de slujbă* vizează rațiunea pentru care ea a fost așezată în *Psaltire*¹ și nu în *Panihidă*² sau în *Molitfelnic*³.

¹ <<PSALTIRE (ψαλμός, ó - *psalmos*, o = cântare, odă și ψαλτήριον, τό - *psaltirion* = instrument muzical de acompaniat; βίβλος ψάλμων! – *biblos psalmon* = Cartea Psalmilor; lat. *Psalmorum liber* sau *Psalterium*) - este una din cărțile Vechiului Testament care a constituit prima formă de cântare în cultul creștin. Cântarea psalmilor alterna cu lecturile biblice...>>, Pr. Prof. Dr. E. Braniște și Prof. Ecaterina Braniște, *Dicționar enciclopedic de cunoștințe religioase*, Caransebeș, Editura Diecezană, 2001, p. 399.

² <<*Panihida* se numește și cartea bisericească cuprinzând slujba înmormântării și alte slujbe care se săvârșesc pentru cei morți (pomeniri, parastase); inițial această carte a făcut parte din *Molitfelnic*>>, Pr. Prof. Dr. E. Braniște și Prof. Ecaterina Braniște, *Dicționar enciclopedic...*, p. 337.

³ <<MOLITFELNICUL, MOLITVELNICUL sau EVHOLOGHIUL (εὐχολόγιον, τό, εὐχή λόγος – *Evhologhion*, *evhi logos* = rugăciune, cuvânt; de la εὐλογῶ - *evlogo* = a binecuvânta) - este cartea liturgică în care sunt cuprinse toate slujbele cerute de nevoile spirituale ale creștinului, de la naștere până la moarte...>>, Pr. Prof. Dr. E. Braniște și Prof. Ecaterina Braniște, *Dicționar enciclopedic...*, p. 309.

Trebuie însă precizat că *Psaltirea* în care ea se găsește este una diferită de cea românească (care de-a lungul timpului va cuprinde și ea diferite rânduiele și elemente liturgice în afara *Psalmilor lui David* și a *Cântărilor biblice*⁴) și de cea grecească (păstrătoarea formei originale a codicilor), o *Psaltire* cu o structură aparte, adesea numită *Psaltirea moldovenească*⁵, tradusă din „slavorusă”, și anume, *Psaltirea* tipărită la 1818, la Chișinău.

Despre această *Rânduială de slujbă* am tratat mult mai multe aspecte⁶ într-un studiu separat [„*Rânduiala rugăciunii ce se face după ieșirea sufletului din trup*”, conform *Psaltirii de la 1818*. Noțiuni de Liturgică, București, Editura Basilica, 2015], fapt pentru care voi menționa în prezentul articol doar câteva dintre particularitățile acestei rânduielei.

Cu toate acestea, motivul exact pentru care această *Rânduială* a fost introdusă și în *Psaltire* ne scapă.

2. Legătura dintre „Rânduiala rugăciunii ce se face după ieșirea sufletului din trup” și citirile de la priveghi

De notat, mai întâi de toate, că atât în practica actuală monastică, dar nu numai, priveghiul⁷ îl reprezintă în esență citirea *Psaltirii*⁸.

⁴ <<On appelle ainsi un chant d'actions de grâces contenu dans l'Ancien ou dans le Nouveau Testament. Il y a neuf chants ou cantiques de cette sorte, αὐτὴ ὁδοί, qui ont été introduits dans l'office de l'aurore, ὄρθρος>>, L. Clugnet, *Dictionnaire grec-français des noms liturgiques en usage dans l'Église grecque*, Paris, A. Picard et fils, 1895, p. 168.

⁵ <<În anul 1818 a ieșit din tipografia duhovnicească de la Chișinău psaltirea moldovenească. În ea pot fi găsite lucrurile esențiale, prin care psaltirea slavo-rusă se diferențiază de cea grecească și românească: la început, simbolul de credință al lui Atanasie, patriarhul Alexandriei, (...) indicații despre aranjarea degetelor pentru închinarea cu sfânta cruce; la mijloc, după fecare catismă – găsim unele tropare, luate din octoih, și rugăciuni; la sfârșit, rânduiala la ieșirea sufletului din trup, pomelnicul și rânduiala, cum trebuie cântați cei doisprezece psalmi, care erau cântați în vechime de către pustnici>>, А. Челакъ, „Бессарабскія богослужебныя книги на румынсомъ языкѣ”, în *Кишиневскія Епархіальныя Вѣдомости*, XLI, nr. 29-30, Кишиневъ, Епархіальная Типографія, 1908, p. 1140.

⁶ Mă refer în primul rând la textul integral al rânduielei și la „analiza” detaliată a acestuia.

⁷ <<PRIVEGHERE, PRIVEGHIU (lat. *per-vigilium*) - starea de veghe noaptea la mort, în casa lui...>>, Pr. Prof. Dr. E. Braniște și Prof. Ecaterina Braniște, *Dicționar enciclopedic...*, p. 390.

⁸ <<Citirea *Psaltirii*-acolo unde s-a păstrat în datină-este bine să se facă mai ales în timpul priveghiului (noaptea)>>, *TIPIC BISERICESC cuprinzând rânduiala celor șapte Laude, a Sfintei Liturghii, a Sfintelor Taine și a Ierurgiilor mai de seamă, precum și alte îndrumări liturgice pentru uzul Școlilor Teologice, preoților și parohiilor din Patriarhia Română*, București, Editura Institutului Biblic și de Misiune Ortodoxă, 1976, 264; <<Circa la rubrica generica del rituale moderno, non contenuta nell'Euclologio del Goar; è da osservare che la recita del salterio era all'origine caratteristica della veglia di preghiere per i monaci>>, V. Bruni, *I funerali di un sacerdote nel rito bizantino, secondo gli Euclologi manoscritti di lingua greca*. Pubblicazioni dello Studium Biblicum Franciscanum. Collectio Minor n. 14, Jerusalem, Franciscan Printing Press, 1972, p. 98.

Potrivit liturgiștilor ruși, în cadrul priveghiului la un arhiereu sau preot se citește Sfânta Evanghelie⁹, în timp ce la un diacon, monah sau mirean¹⁰ se citește *Psaltirea*¹¹.

Astfel de indicații întâlnim și în sudiile noastre liturgice, însă despre ele am tratat într-un articol separat.

Cert este că toate aceste rânduieli își au originea în tradiția veche a Bisericii Ortodoxe, menționată de Sfântul Simeon al Tesalonicului († 1439): <<CAP 361. Pentru îngroparea Arhierilor, Preoților, Monahilor și Mirenilor.

Biserica așa s-a obișnuit a îngropa pe Fratele cel ce s-a sfârșit în credință, adică pre cel ce este Arhiereu sau Preot (...). Deci încingându-l pe deasupra îl îmbrăca cu odăjdiile¹² cele Arhierești sau cu cele Preoțești, și-l încălța cu încălțăminte nouă și îi dă în mâini Sfânta Evanghelie care se și citește atunci mai înainte când moare sau și după moarte de va avea vreme, că la cel ce a viețuit după Evanghelie, se mai citește și întru curățirea și sfințirea lui din prea Duhovniceștele cuvinte. Care altele ar fi mai mari pentru cel mort spre milostivirea lui Dumnezeu decât acestea? Căci Evanghelia vestește întruparea lui Dumnezeu, învățături, taine, iertarea păcatelor, patimile cele pentru noi moartea cea făcătoare de viață și învierea. Deci aceste cuvinte au mai multă putere ca toată slujba și trebuie a se zice celor hirotoniști¹³. La monahi se citește Psaltirea, care încă se păzește de mulți și până acum se zice,

⁹ <<EVANGHELIE și EVANGHELISTAR (de la gr. εὐαγγέλιον, τό – *evangelion*, Evanghelie = vestea cea bună; lat. *evangelium*) – se numește cartea de slujbă bisericească, în care sunt cuprinse pericopele sau fragmentele din Evanghelii rânduite pentru a fi citite în cadrul Sf. Liturghii sau a altor slujbe...>>, Pr. Prof. Dr. E. Braniște și Prof. Ecaterina Braniște, *Dicționar enciclopedic...*, p. 159.

¹⁰ <<LAIC (mirean) – credincios, care nu face parte din cler, care nu e preot>>, Pr. Prof. Dr. E. Braniște și Prof. Ecaterina Braniște, *Dicționar enciclopedic...*, p. 255.

¹¹ <<Pentru arhieriei și preoții adormiți se citește Evanghelia, iar pentru mireni, monahi și diaconi Psaltirea>>, Arhiepiscop Averkij Taușev, *Liturgica*, Partea a 5-a, cf. http://www.krotov.info/libr_min/19_t/tau/shev_05.htm (pagină accesată în 13 05 2011); <<În Biserica Ortodoxă există din vechime binecuvântata tradiție a citirii Psaltirii asupra trupului (la căpătâiul, n. n.) răposatului monah, mirean dar și diacon (pentru episcop și preot se citește Evanghelia, și numai de către slujitori)>>, Arhimandritul Ioan (Karpuhin), *Manual introductiv de Liturgică pentru anul I de Seminar*, Academia Duhovnicească din Moscova, Serghie Posad, 2001, cf. http://dl.biblio.realin.ru/text/20_Liturgika/Konspekty_i_posobiya/Konspekt-1_klass.doc (pagină accesată în 07 10 2011); <<Imediat după Rânduiala la ieșirea sufletului din trup începe citirea Sfintei Scripturi la căpătâiul celui adormit: la căpătâiul preotului - Sfânta Evanghelie, la căpătâiul mireanului - Psaltirea>>, *La ieșirea sufletului din trup*, cf. <http://www.lw.bogoslovy.ru/after.htm> (pagină accesată în 06 10 2011).

¹² <<ODĂJDII sau veșminte liturgice – se numesc veșmintele speciale pe care le îmbracă slujitorii Bisericii în timpul săvârșirii sfințelor slujbe ale cultului divin public ortodox. Ele sunt deosebite pentru cele trei trepte clericale (diacon, preot, episcop)...>>, Pr. Prof. Dr. E. Braniște și Prof. Ecaterina Braniște, *Dicționar enciclopedic...*, p. 324.

¹³ <<HIROTONIE (χειροτονία, η - *heirotonia* = întinderea mâinilor; lat. *ordinatio* – acțiunea de a întinde mâna, de a alege, a vota) – însemna la început alegerea sau desemnarea cuiva pentru preoție, lucru pe care Biserica îl făcea prin votare (...). În creștinism, *hirotonia* este Taina (slujba) prin care cineva este investit cu darul sau vrednicia uneia din cele trei trepte ale preoției, adică: diacon, preot, arhiereu...>>, Pr. Prof. Dr. E. Braniște și Prof. Ecaterina Braniște, *Dicționar enciclopedic...*, p. 192.

și astfel se zice Sfinte Dumnezeule precum este obiceiul, și face tămâierea¹⁴, pentru că și-a dat sufletul lui Dumnezeu și Trupul cel Sfințit îl dă pământului>>¹⁵.

Rânduiala citirii *Psaltirii* la priveghi (practică cuprinsă în rânduielile vechi bisericești)¹⁶ conferă suportul unui alt obicei despre care vorbesc tot unii liturgiști ruși, și anume că „Rânduiala rugăciunii ce se face după ieșirea sufletului din trup” poate fi citită chiar și de un mirean (de obicei, de către cel care citește *Psaltirea*).

Cu alte cuvinte, această *Rânduială de slujbă* a fost introdusă în *Psaltire*¹⁷ tocmai pentru a oferi și mirenilor posibilitatea de a o citi, însă numai în cazurile în care preotul, din diverse motive, nu putea ajunge la timp, dat fiind că *Rânduiala* începe cu următoarea mențiune: <<... după ce a ieșit sufletul din trup, îndată preotul începe...>>¹⁸. Pe de altă parte, structura și precizările tipiconale cuprinse în *Rânduială* vin să întărească faptul că săvârșirea acesteia aparține în mod exclusiv preoților.

Episcopul Afanasij Saharov este cel care precizează cel mai clar aceste aspecte: <<Dacă rânduiala la ieșirea sufletului - din diverse motive nu a fost săvârșită de preot, aceasta trebuie citită neapărat de către cel care citește psaltirea (cântăreț, n. n.), înaintea citirii psaltirii. Așa apare în vechile rânduieli care prevăd citirea psaltirii asupra trupului (la căpătâiul, n. n.) celui adormit. Desigur că toate ecfonisele¹⁹ și mișcările preotului trebuie înlocuite, după cum se procedează în general, la săvârșirea slujbei de către un mirean (...)>>²⁰.

3. „Rânduiala rugăciunii ce se face după ieșirea sufletului din trup” – particularități

Dacă prezența în *Psaltire* a *Rânduiei* la ieșirea sufletului pare să fie în mare măsură îndreptățită, lipsa ei din *Panihidă* și *Molitfelnic* este mai greu de explicat.

¹⁴ <<CĂDITUL sau TĂMÂIEREA – este cel mai de seamă dintre actele cultului extern. Folosirea tămâiei este o tradiție foarte veche, care se găsește nu numai la creștini, ci și în practica religioasă a popoarelor păgâne și la iudei. Căderea se face în timpul Liturghiei și a tuturor serviciilor divine...>>, Pr. Prof. Dr. E. Braniște și Prof. Ecaterina Braniște, *Dicționar enciclopedic...*, p. 94.

¹⁵ T. Teodorescu, *Sfântul Simeon Arhiepiscopul Tesalonicului. Tratat asupra tuturor Dogmelor Credinței noastre Ortodoxe, după adevăratele principii puse de Domnul nostru Iisus Hristos și urmașii Săi*. Retipărită după original, tradusă din limba greacă în anul 1765, și îndreptată pe alocuri, în zilele Prea Înălțatului Domn al Principatelor Unite Române în anul 1865, Alexandru Ioan I, București, Tipografia Toma Teodorescu, 1865, pp. 243-244; vezi și Simeon al Tesalonicului, *Περὶ κηδείας ἀρχιερέων καὶ ἱερέων, ἔτι τε μοναχῶν καὶ λαϊκῶν*, PG 155, p. 676.

¹⁶ Cf. Episcop Afanasij Saharov, „Rânduiala la ieșirea sufletului din trup”, în *О ПОМИНОВЕНИИ УСОПШИХ ПО УСТАВУ ПРАВОСЛАВНОЙ ЦЕРКВИ*, cf. http://www.krotov.info/libr_min/18_s/sah/arov_af3.html#27 (pagină accesată în 10 10 2011).

¹⁷ <<... „Rânduiala la ieșirea sufletului din trup”, care se găsește în *Psaltire* și în *Molitvoslovul preoțesc...*>>, Arhiepiscop Averkij Taușev, *Liturghica*, Partea a 5-a, cf. http://www.krotov.info/libr_min/19_t/tau/shev_05.htm (pagină accesată în 13 05 2011).

¹⁸ Cf. *Psaltirea*, Chișinău, 1818, p. 304r.

¹⁹ <<VOSGLAS (*văsglau* sau *vozglasu*) - ecfonis, adică formula de încheiere a unei rugăciuni, încheiere pe care preotul o accentuează, rostind-o cu voce mai puternică>>, Pr. Prof. Dr. E. Braniște și Prof. Ecaterina Braniște, *Dicționar enciclopedic...*, p. 547.

²⁰ „Rânduiala la ieșirea sufletului din trup”, în *О ПОМИНОВЕНИИ УСОПШИХ ПО УСТАВУ ПРАВОСЛАВНОЙ ЦЕРКВИ*, cf. http://www.krotov.info/libr_min/18_s/sah/arov_af3.html#27 (pagină accesată în 10 10 2011).

Despre *Panihidă* știm că este o carte liturgică ce apare relativ târziu²¹, lucru care ar justifica oarecum lipsa *Rânduiei* din ea. Cât despre prezența ei în *Molitfelnic*, trebuie să precizăm că ea apare numai în *Molitvoslovul preoțesc*²²,²³, indicație cuprinsă tot în izvoarele rusești.

Este necesar să amintim totuși că ea nu apare în *Molitfelnicul mare*, fapt atestat de formularele liturgice vechi (manuscrite) grecești²⁴, dar și de cele slave²⁵, precum și de edițiile tipărite ale *Molitfelnicului*, de exemplu: ediția lui J. Goar²⁶, ediția grecească de la Veneția²⁷ și cea românească de la Iași²⁸ (sunt doar câteva exemple arbitrare). Această lipsă se datorează probabil și spiritului conservator al Bisericii noastre, care preferă păstrarea intactă a conținutului cărților de cult fundamentale.

Ar fi interesant de știut când apare pentru prima dată în cărțile de cult în limba slavă *Rânduiala la ieșirea sufletului*, însă, după cum aminteam, acest articol nu își propune o analiză detaliată privind originea, structura și apariția acestei rânduiei, ci doar precizarea câtorva particularități.

O ultimă mențiune ar fi în legătură cu locul unde este așezată ea în *Psaltire*, amănunt care nu pare a fi lipsit de o rațiune logică. Așadar, ea poate fi găsită atât înainte de cei 150 de Psalmi²⁹, cât și după aceștia³⁰.

²¹ <<În 1948 a apărut prima filadă a Panihidei (text independent de *Molitfelnic*) cu titlul: „*Panihida, cuprinzând și slujbele înmormântării, precum și alte slujbe ce se săvârșesc de către preot pentru cei răposați*“>>, Pr. Prof. Dr. E. Braniște și Prof. Ecaterina Braniște, *Dicționar enciclopedic...*, p. 337.

²² Din păcate, această carte de cult nu există în uzul Bisericii noastre.

²³ Cf. Arhiepiscop Averkij Taușev, *Liturgica*, Partea a 5-a, cf. http://www.krotov.info/libr_min/19_t/tau/shev_05.htm (pagină accesată în 13 05 2011).

²⁴ Cf. E.B.E. 662, *Εὐχολόγιον τὸ μέγα*, sec. XII.

²⁵ Cf. Ms. 15, *fondul Borgio-Ilirico, Evhologhiu slav (kievian)*, sec. XV-XVI.

²⁶ *Εὐχολόγιον sive Rituale Graecorum complectens ritus et ordines Divinae Liturgiae, officiorum, sacramentorum, consecrationum, benedictionum, funerum, orationum etc.*, Venetiis, Ex Typographia Bartholomaei Javarina, 1730².

²⁷ Cf. *Εὐχολόγιον σὺν Θεῷ Ἀγίῳ*, Ἐνετίησι, 1648.

²⁸ Cf. *Εὐχολόγιον adecă Molitvenic*, Iași, 1749.

²⁹ Cf. *Psaltirea*, Chișinău, 1857; <<*Dacă Rânduiala la ieșirea sufletului - nu a fost săvârșită de către un preot, ea trebuie să fie citită neapărat de către cântăreț înaintea citirii Psaltirii*>>, *La ieșirea sufletului din trup*, cf. <http://www.lw.bogoslovy.ru/after.htm> (pagină accesată în 06 10 2011); <<*Cine va citi primul Psaltirea, în mod obligatoriu, trebuie să citească mai întâi "Rânduiala la ieșirea sufletului din trup"*>>, Arhimandritul Ioan (Karpuhin), *Manual introductiv de Liturgică pentru anul I de Seminar*, Academia Duhovnicească din Moscova: Serghie Posad, 2001, cf. http://dl.biblio.realin.ru/text/20_Liturgika/Konspekty_i_posobiya/Konspekt-1_klass.doc (pagină accesată în 07 10 2011); <<*Dacă rânduiala la ieșirea sufletului - din diverse motive nu a fost săvârșită de preot, aceasta trebuie citită neapărat de către cel care citește psaltirea (cântăreț, n. n.), înaintea citirii psaltirii. Așa apare în vechile rânduiei care prevăd citirea psaltirii asupra trupului (la căpătâiu, n. n.) celui adormit*>>, Episcop Afanasij Saharov, „*Rânduiala la ieșirea sufletului din trup*”, în *О ПОМИНОВЕНИИ УСОПШИХ ПО УСТАВУ ПРАВОСЛАВНОЙ ЦЕРКВИ*, cf. http://www.krotov.info/libr_min/18_s/sah/arov_af3.html#27 (pagină accesată în 10 10 2011).

³⁰ Cf. *Psaltirea*, Chișinău, 1818 și *Psaltirea*, Chișinău, 1907; <<*Canonul pentru cel adormit face parte din Rânduiala la ieșirea sufletului din trup și este recomandat să fie citit zilnic până în ziua îngropării. (În unele cărți de rugăciuni Canonul pentru cel adormit/peu cei adormiți se*

4. „Rânduiala la ieșirea sufletului din trup” - în tradiția slavă (rusă)

Mai întâi de toate, trebuie menționat faptul că tradiția rusă este cea care creează și dezvoltă acest tip de rânduială, care va pătrunde la noi numai în parte, și anume, în unele regiuni din Bucovina³¹ și în Basarabia (unde se și tipăresc primele cărți de cult care o conțin). De aceea, înainte de a aborda și alte aspecte legate de această *Rânduială de slujbă*, consider că sunt binevenite prezentarea și analiza câtorva studii care aparțin liturgiștilor ruși.

Faptul că această rânduială este bine cunoscută în Rusia (de altfel, ea se află până astăzi în uzul acestei Bisericii Ortodoxe) o arată în primul rând numeroasele mențiuni legate de ea, prezente în diverse articole și studii, precum și în manualele de Liturgică. Arhiepiscopul Averkij Taușev, în manualul său de *Liturgică*, nu numai că amintește câteva elemente esențiale legate de această *Rânduială de slujbă*, ba chiar o și redă pe scurt, lucru care de altfel compare și în alte studii, după cum vom vedea.

5. „Rânduiala rugăciunii ce se face după ieșirea sufletului din trup” – diferite denumiri

Înainte însă de a reda traducerea unor texte din rusă, aș dori să amintesc doar câteva dintre titlurile acestei rânduiei (la ruși):

- a) „*Rânduiala la ieșirea sufletului din trup*”³²;
- b) „*La ieșirea sufletului din trup*”³³;
- c) „*La ieșirea sufletului*”³⁴.

La noi, această slujbă va fi numită: „*Rânduiala rugăciunii ce se face după ieșirea sufletului din trup*”.

numește „*Canonul unic pentru cei adormiți*”). În afară de aceasta, acest canon este citit de fiecare dată după citirea întregii *Psaltiri*>>, *La ieșirea sufletului din trup*, cf. <http://www.lw.bogoslovy.ru/after.htm> (pagină accesată în 06 10 2011).

³¹ <<În unele părți din Moldova și anume în unele sate din județul Sucevei, plaiul Muntele, se cetesc une-orî nemijlocit după ce s'a așezat mortul pe masă sau pe laiță. Cum vine preotul cetesc măi întâi canonul de eșirea sufletului, face apoi ectenia morților...>>, S. Fl. Marianu, *Înmormintarea la Români. Studii etnografice*, București, Lito-Tipografia Carol Göbl, 1892, pp. 223-224.

³² Arhimandritul Ioan (Karpuhin), *Manual introductiv de Liturgică pentru anul I de Seminar*, Academia Duhovnicească din Moscova: Serghie Posad, 2001, cf. http://dl.biblio.realin.ru/text/20_Liturgika/Konspekty_i_posobiya/Konspekt1_klass.doc (pagină accesată în 07 10 2011); Episcop Afanasij Saharov, „Rânduiala la ieșirea sufletului din trup”, în *О ПОМИНОВЕНИИ УСОПШИХ ПО УСТАВУ ПРАВОСЛАВНОЙ ЦЕРКВИ*, cf. http://www.krotov.info/libr_min/18_s/sah/arov_af3.html#27 (pagină accesată în 10 10 2011); Arhiepiscop Averkij Taușev, *Liturgica*, Partea a 5-a, cf. http://www.krotov.info/libr_min/19_t/tau/shev_05.htm (pagină accesată în 13 05 2011).

³³ *La ieșirea sufletului din trup*, cf. <http://www.lw.bogoslovy.ru/after.htm> (pagină accesată în 06 10 2011).

³⁴ Arhiepiscop Averkij Taușev, *Liturgica*, Partea a 5-a, cf. http://www.krotov.info/libr_min/19_t/tau/shev_05.htm (pagină accesată în 13 05 2011).

O altă denumire mai puțin uzitată pentru această *Rânduială de slujbă* este și aceea de “canon”³⁵:

- a) „*canonul de eșirea sufletului*”³⁶;
- b) „*Canonul unic pentru cei adormiți*”³⁷.

6. „Rânduiala rugăciunii ce se face după ieșirea sufletului din trup” – texte traduse din limba rusă

Iată, pe scurt, câteva pasaje din limba rusă³⁸, care conțin indicii importante legate de această rânduială:

a) <<Pentru arhieriei și preoții adormiți se citește *Evangelhia*, iar pentru mireni, monahi și diaconi *Psaltirea*. Citirea *Psaltirii* este întreruptă la fiecare „*Slavă*”, unde se pune rugăciunea pentru cel adormit: „*Pomenește, Doamne Dumnezeuul nostru...*”, care se găsește la sfârșitul rânduiei “*La ieșirea sufletului*”>>³⁹.

<<Imediat după moarte (ieșirea sufletului, n. n.) se săvârșește rânduiala specială „*Rânduiala la ieșirea sufletului din trup*”, care se găsește în *Psaltire*⁴⁰ și în *Molitoslovul preoțesc*⁴¹,⁴², și constă din cântările *Trisaghionului*⁴³ cu *Tatăl nostru*, *troparele*⁴⁴: „*Cu duhurile dreptilor celor ce s-au săvârșit*”, *ectenia*⁴⁵ întreită pentru cei adormiți: „*Miluieste-ne pe noi, Dumnezeuule*” cu rugăciunea „*Dumnezeul duhurilor*”, citirea psalmului 90 „*Cel ce locuiește în ajutorul Celui Preaînalt*” și *canonul special fără ecteniile mici, dar cu cântarea*: „*Cu sfinții*

³⁵ <<*Canonul* este forma cea mai dezvoltată a poeziei religioase creștine deoarece reunește într-o unitate nouă cântări (ode) formate, cum am văzut, fiecare din câte trei sau mai multe strofe sau stihiri...>>, Pr. Prof. Dr. E. Braniște și Prof. Ecaterina Braniște, *Dicționar enciclopedic...*, p. 85.

³⁶ S. Fl. Marianu, *Înmormintarea la Români...*, p. 224.

³⁷ *La ieșirea sufletului din trup*, cf. <http://www.lw.bogoslovy.ru/after.htm> (pagină accesată în 06 10 2011).

³⁸ Țin să precizez că punctuația din următoarele pasaje este relativ corespunzătoare celei din sursele citate.

³⁹ Arhiepiscop Averkij Taușev, *Liturgica*, Partea a 5-a, cf. http://www.krotov.info/libr_min/19_t/tau/shev_05.htm (pagină accesată în 13 05 2011).

⁴⁰ *Оучебная Псалтирь*, Москва, Синодальная Типография, 1887, pp. 148r-153r; *Псалтирь*, Москва, 1907, pp. 481r-485r; *Psaltirea* (în slavă), Kiev, Lavra Pecersca, 1856, pp. 461v-465r.

⁴¹ Din păcate, această carte de cult nu există în uzul Bisericii noastre.

⁴² *Іерейскіи Молитвословъ*, Москва, Синодальная типография, 1913, pp. 454v-460r.

⁴³ <<TRISAGHION (*tresviatar*, imnul îngeresc) – adică imnul liturgic „Sfinte Dumnezeule, Sfinte tare, Sfinte fără de moarte, miluieste-ne pre noi”, numit astfel după repetarea întreită a cuvântului „Sfânt”...>>, Pr. Prof. Dr. E. Braniște și Prof. Ecaterina Braniște, *Dicționar enciclopedic...*, p. 521.

⁴⁴ <<TROPAR (gr. τὸ τροπάριον – *troparion*, de la gr. ὁ τρόπος – *o tropos* = mod, fel, chip...) sau *stihiră* – este forma cea mai veche și fundamentală a poeziei imnografice liturgice. În limba greacă, troparul respectă, ca formă, legile compoziției poetice (ritm, rimă, număr de silabe); prin traducerea în limba română, este redat în proză, respectându-se fondul, în dauna formei...>>, Pr. Prof. Dr. E. Braniște și Prof. Ecaterina Braniște, *Dicționar enciclopedic...*, pp. 522-523.

⁴⁵ <<ECTENIE (ἐκτενής, ἐς – *ectenis*, *es* = întins, prelungit; ἐνχή, ἡ – *efhi* = rugăciune; *ectenie efhi* = rugăciune prelungită, stăruitoare) – îndemn stăruitor la rugăciune; este rugăciunea de cerere cea mai completă; o sinteză a cererilor Bisericii în cadrul Liturghiei Ortodoxe...>>, Pr. Prof. Dr. E. Braniște și Prof. Ecaterina Braniște, *Dicționar enciclopedic...*, p. 147.

odihnește” după cântarea a 6-a. După canon - „Cuvine-se cu adevărat”, Trisaghionul cu Tatăl nostru, troparul: „Cel ce ești din fire singur Făcător de viață, Hristoase” și al Născătoarei de Dumnezeu: „Stăpână, ceea ce ai născut Izvorul vieții”, Doamne, miluiește de 12 ori, rugăciunea: „Pomenește, Doamne Dumnezeul nostru” și otpustul⁴⁶ cu cântarea „Veșnica pomenire”>>⁴⁷.

b) Un alt text este cel al Arhimandritului Ioan (Karpuhin), care menționează această Rânduială de slujbă într-un Manual introductiv de Liturgică, în contextul în care precizează care este rânduiala citirii Psaltirii la căpătâiul celor adormiți:

<<În Biserica Ortodoxă există din vechime binecuvântata tradiție a citirii Psaltirii asupra trupului (la căpătâiul, n. n.) răposatului monah, mirean dar și diacon (pentru episcop și preot se citește Evanghelia, și numai de către slujitori). Citirea Psaltirii se face în picioare. Cine va citi primul Psaltirea, în mod obligatoriu, trebuie să citească mai întâi „Rânduiala la ieșirea sufletului din trup”.

Rânduiala citirii Psaltirii pentru cei adormiți este următoarea:

„Pentru rugăciunile sf. Părinților... Amin. Trisaghionul cu „Tatăl nostru...” Troparele: „Miluiește-ne pe noi, Doamne, miluiește-ne pe noi...”, „Slavă”, „Cinstita prăznuire a proorocului Tău, Doamne...” „Și acum”, „Multe sunt mulțimile...” „Doamne, miluiește” - 40 de ori, rugăciunea „Întru tot Sfântă Treime...” „Veniți, să ne închinăm” (de trei ori) și întâia catismă⁴⁸. La fiecare „Slavă”⁴⁹ se citește rugăciunea: „Pomenește, Doamne, Dumnezeul nostru, pe cel ce a adormit întru credință și întru nădejdea vieții veșnice, robul Tău, pe fratele nostru (N)...”. Această rugăciune se găsește la sfârșitul rânduiei la ieșirea sufletului. După terminarea fiecărei catisme se citește Trisaghionul până la „Tatăl nostru”, troparele și rugăciunea rânduită după fiecare catismă (...) Psaltirea se citește pentru toți cei adormiți, cu excepția, sinucigașilor>>⁵⁰.

⁴⁶ <<APOLIS (ἀπόλις, ἡ – apolisis = eliberare; slv. otpust, opust) - rugăciune de încheiere a slujbei divine, când credincioșii erau liberi să plece; apolisul se face printr-o formulă de binecuvântare pe care preotul o rostește în fața ușilor împărătești (...). Sunt chemați în ajutor sfinții, ca să fie mijlocitori pentru noi prin rugăciunile lor către Dumnezeu...>>, Pr. Prof. Dr. E. Braniște și Prof. Ecaterina Braniște, *Dicționar enciclopedic...*, pp. 42-43; <<Ἀπόλις, εως, ἡ (class. délivrance, affranchissement; départ). 1° Le renvoi des assistants que fait le prêtre à la fin d'un office, en récitant une prière spéciale. = MISSA, messe (ce mot étant pris avec sa signification primitive). - 2° La fin d'une cérémonie quelconque. - 3° La prière spéciale que le prêtre prononce, lorsqu'il congédie l'assemblée. Cette prière varie suivant la fête et la nature de la cérémonie>>, L. Clugnet, *Dictionnaire grec-français des noms liturgiques...*, p. 18.

⁴⁷ Arhiepiscop Averkij Taușev, *Liturgica*, Partea a 5-a, cf. http://www.krotov.info/libr_min/19_t/tau/shev_05.htm (pagină accesată în 13 05 2011).

⁴⁸ <<CATISME – se numesc cele 20 de grupe în care sunt împărțiți cei 150 de Psalmi ai lui David, în cadrul cultului divin ortodox...>>, Pr. Prof. Dr. E. Braniște și Prof. Ecaterina Braniște, *Dicționar enciclopedic...*, p. 92.

⁴⁹ Cuvântul „Slavă...” definește în acest context o structură ce cuprinde mai multe formule liturgice și care deschide sau încheie o „stare” (grupă de trei sau mai mulți psalmi).

⁵⁰ Arhimandritul Ioan (Karpuhin), *Manual introductiv de Liturgică pentru anul I de Seminar*, Academia Duhovnicească din Moscova: Serghie Posad, 2001, cf. http://dl.biblio.realin.ru/text/20_Liturgika/Konspekty_i_posobiya/Konspekt-1_klass.doc (pagină accesată în 07 10 2011).

c) Studiul Episcopului Afanasij Saharov este de departe unul dintre cele mai interesante și cuprinzătoare, fiind un capitol al unei lucrări mai ample. El se numește chiar „*Rânduiala la ieșirea sufletului din trup*”:

<<RÂNDUIALA LA IEȘREA SUFLETULUI DIN TRUP

De obicei prima rugăciune a preotului asupra trupului celui adormit de curând este -panihida⁵¹ tradițională -, altă rugăciune noi nu cunoaștem. Totuși, rânduiala la ieșirea sufletului, destinată în exclusivitate doar pentru această situație, are o rânduială aparte, diferită de panihidă. Ea începe cu ceea ce noi numim litia pentru morți⁵², adică binecuvântarea preotului, Trisaghionul, Tatăl nostru, troparele: Cu duhurile dreptilor și ectenia întreită pentru cei adormiți. După ecfonis, psalmul 90 și cântăm sau citim canonul pentru cel adormit pe glasul al 8-lea, canon special deoarece, în rânduiala înmormântării mirenilor în mod obișnuit este așezat canonul de sâmbătă din octoih⁵³, glasul al 6-lea. În mod obișnuit la panihidă și la slujbă, irmoasele⁵⁴ și toate cele ce urmează după ele nu se cântă. După cântarea a 3-a și a 6-a nu se pune ectenie, de aceea nu este nici catavasi⁵⁵.

⁵¹ <<PANAHIDA sau PANIHIDA – este o slujbă pe care preotul o săvârșește la casa celui mort, fie în ziua morții, fie în fiecare zi până la înmormântare. Este o slujbă premergătoare slujbei înmormântării (de la gr. παννοχίς – *pannihis*, format din πάς – *pas* = tot, νύξ – *nix* = noapte și ᾄδω – *ado* = cânt); înseamnă *priveghere* sau *slujbă de noapte*, deoarece înlocuiește *priveghiile*, adică rugăciunile și cântările din tipul nopții pe care credincioșii le făceau odinioară la căpătâiul celor morți, care erau îngropați numai noaptea, de teama persecuțiilor...>>, Pr. Prof. Dr. E. Braniște și Prof. Ecaterina Braniște, *Dicționar enciclopedic...*, p. 336.

⁵² <<Atît în Panihidă, cît și în Molitfelnic și în Liturghier, mai găsim și un *parastas mic* sau pe scurt, prescurtare a celui mare, tipărit de obicei sub titlul de *Litia mică pentru morți*. Rânduiala ei e aceeași cu a *Panihidei* care se face la casa mortului îndată după moarte sau în ziua înmormântării...>>, Pr. Prof. Dr. E. Braniște, *Liturgica Specială pentru instituttele teologice*, București, Editura Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, 1985². p. 557.

⁵³ <<OCTOIHUL (...) sau *Optglăsarul* – carte liturgică cu rânduiala slujbelor bisericești de seara și dimineața, pe cele opt glasuri, pentru toate duminicile și zilele săptămânii, din perioada anului bisericesc numită a Octoihului>>, Pr. Prof. Dr. E. Braniște și Prof. Ecaterina Braniște, *Dicționar enciclopedic...*, p. 324.

⁵⁴ <<IRMOS (ἱρμός – *irmos* = legător) – se numește prima strofă dintre cele două ode care compun un canon. *Irmosul* servește ca model pentru celelalte strofe (stihiri) ale odei, cărora le dă melodia și numărul de versuri și silabe din care se compun...>>, Pr. Prof. Dr. E. Braniște și Prof. Ecaterina Braniște, *Dicționar enciclopedic...*, p. 223.

⁵⁵ <<CATAVASIE (κατάβασις, ἡ - *catavasis* = coborâre, scoborâre) – se numește irmosul care cuprinde primele strofe sau stihiri ale fiecărei ode din anumite canoane. Fiecare praznic își are catavasiile lui formate din irmoasele odelor din Canonul sărbătorii respective. Numele de *catavasi* (scoborâre) vine de la faptul că în vechime cântăreții celor două străni veneau în mijlocul bisericii, unde cântau împreună irmosul...>>, Pr. Prof. Dr. E. Braniște și Prof. Ecaterina Braniște, *Dicționar enciclopedic...*, p. 91.

După cântarea a 6-a condacul⁵⁶ și icosul⁵⁷, după cântarea a 9-a, în locul catavasiei, Vrednică ești, Trisaghionul, Tatăl nostru și troparul special Cel ce ești din fire singur Făcător de viață..., cu al Născătoarei de Dumnezeu tot special: Stăpână, ceea ce ai născut Izvorul vieții... Atât troparul, cât și cel al Născătoarei de Dumnezeu sunt folosite numai în această rânduială. Sunt cântate pe glasul al 6-lea - glasul tânguirii, glas pe care în general sunt cântate foarte rar troparele.

După troparul (n. n.) Născătoarei de Dumnezeu, Doamne miluiește de 12 ori și rugăciunea specială, nemiintâlnită în altă rânduială, pentru cel adormit, fratele nostru. După care, rânduiala obișnuită a otpustului: Înțelepciune, Ceea ce ești mai cinstită... Slavă Ție Hristoase Dumnezeul... și otpustul: Cel ce a înviat din morți și Veșnică pomenire.

Rânduiala la ieșirea sufletului din trup, după cum reiese din cele prezentate, este semnificativ mai scurtă decât rânduiala slujbei panihidei celei mari. Nu există aici nici troparele, nici psalmul 50, sedelnele⁵⁸, nici măcar ecteniile, cu excepția uneia la începutul slujbei. Acest lucru se datorează faptului că Sfânta Biserică consideră necesară înălțarea primei rugăciuni pentru cel adormit, imediat după ieșirea sufletului din trup, înțelegând în același timp și situația dificilă a familiei adormitului, care în ultimele clipe și ore, iar uneori chiar și zile îndelungate de încercări, au suferit și din punct de vedere fizic (...). Așa că Sfânta Biserică, ca o mamă grijulie și iubitoare, care înțelege starea copiilor săi, și ia aminte nu numai la încărcătura duhovnicească, dar și la istovirea fizică, a rânduit ca slujba să fie scurtă, fără a le obosi peste măsură pe rude.

Dacă rânduiala la ieșirea sufletului - din diverse motive nu a fost săvârșită de preot, aceasta trebuie citită neapărat de către cel care citește psaltirea (cântăreț, n. n.), înaintea citirii psaltirii. Așa apare în vechile rânduiele care prevăd citirea psaltirii asupra trupului (la căpătâiul, n. n.) celui adormit. Desigur că toate ecfonisele și mișcările preotului trebuie înlocuite, după cum se procedează în general, la săvârșirea slujbei de către un mirean (...).

Chiar și troparele pentru cei adormiți sunt cântate pe glasul al 2-lea (Pomenește Doamne), pe glasul al 8-lea (Cel ce prin adâncul înțelepciunii) sau pe glasul al 4-lea (Cu duhurile dreptilor).

⁵⁶ <<CONDACUL – este, în cântarea psaltică, o strofă poetică, așezată după cântarea a treia sau a șasea a Canoanelor (în Minee, Octoih și Triod)...>>, Pr. Prof. Dr. E. Braniște și Prof. Ecaterina Braniște, *Dicționar enciclopedic...*, p. 111.

⁵⁷ <<ICOS (οἶκος! – oikos = casă) – este una din cele două strofe a vechilor condace, așezate astăzi la sfârșitul odei a șasea, uneori al odei a treia din canoane (mai ales în Imnul acatist)>>, Pr. Prof. Dr. E. Braniște și Prof. Ecaterina Braniște, *Dicționar enciclopedic...*, p. 206.

⁵⁸ <<Κάθισμα, ατος, τὸ (class. lieu où l'on s'assied, action de s'asseoir). 1° Tropaire, τροπάριον, pendant le chant auquel il est permis de s'asseoir...>>, L. Clugnet, *Dictionnaire grec-français des noms liturgiques...*, p. 71.

Structura rânduiei la ieșirea sufletului, ca o formă prescurtată a panhidei, este foarte asemănătoare cu canonul prescurtat de rugăciune⁵⁹, săvârșit vineri seara în prima săptămână a Postului Mare⁶⁰. Apoi, Sfânta Biserică consideră pe de o parte necesară cinstirea Sfântului Mucenic⁶¹ Teodor, iar, pe de alta, înțelege și osteneala celor care se roagă de o săptămână întreagă, și de aceea scurtează pe cât posibil canonul de rugăciune, omițând catavasiile, ecteniile și chiar Evanghelia. În aceste două cazuri Tipicul Bisericesc⁶² ne dă un model de prescurtare a slujbelor în anumite situații, păstrând esențialul, astfel încât să fie bine primită o prescurtare a rânduiei fără ca ea să fie deformată^{>>}⁶³.

d) Un alt fragment dintr-un studiu care vorbește despre această rânduială este intitulat: „*La ieșirea sufletului din trup*”:

<<La ieșirea sufletului din trup

După ce sufletul a părăsit trupul, dragostea confracților și grija Bisericii pentru cel adormit nu încetează.

Imediat după spălarea trupului celui adormit de curând, îmbrăcarea în haine și așezarea lui (în sicriu, n. n.) se citește Rânduiala la ieșirea sufletului din trup, după care, în funcție de posibilități, deși este recomandat, să se citească neîntrerupt Psaltirea după o rânduială specială.

Rânduiala la ieșirea sufletului din trup este semnificativ mai scurtă decât panhida obișnuită. Sfânta Biserică consideră necesară înălțarea primei rugăciuni pentru cel adormit imediat după ieșirea sufletului din trup, totodată, ea înțelege și situația celor apropiați care ore în șir, uneori chiar și zile, au suportat multe suferințe sufletești și trupești... (...) ⁶⁴.

Dacă Rânduiala la ieșirea sufletului - nu a fost săvârșită de către un preot, ea trebuie să fie citită neapărat de către cântăreț înainte de citirea Psaltirii.

Canonul pentru cel adormit face parte din Rânduiala la ieșirea sufletului din trup și este recomandat să fie citit zilnic până în ziua îngropării. (În unele cărți de rugăciuni Canonul pentru cel adormit/pentru cei adormiți se numește

⁵⁹ <<CANON de rugăciune>>, cf. TRIODUL care cuprinde slujbele bisericești de la Duminica Vameșului și a Fariseului până la Sfânta Înviere, București, Editura Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, 2000, pp. 188-191.

⁶⁰ <<PĂRESIMI – termen popular pentru Postul Paștilor; Patruzecimea, cele patruzeci de zile cât durează acest post (quadragesima)>>, Pr. Prof. Dr. E. Braniște și Prof. Ecaterina Braniște, *Dicționar enciclopedic...*, p. 360.

⁶¹ Am omis forma prescurtată din original.

⁶² <<TIPIC sau TIPICON (gr. τυπικόν, τό – *tipicon*, de la gr. τύπος, ό - *tipos* = formă, chip, formular, normă; slv. *tipiku*) – adică rânduiei, forme și formule verbale fixe și stabile, consfințite de Biserică, după care se săvârșește cultul divin public>>, Pr. Prof. Dr. E. Braniște și Prof. Ecaterina Braniște, *Dicționar enciclopedic...*, p. 510.

⁶³ Episcop Afanasij Saharov, „Rânduiala la ieșirea sufletului din trup”, în *О ПОМИНОВЕНИИ УСОПШИХ ПО УСТАВУ ПРАВОСЛАВНОЙ ЦЕРКВИ*, cf. http://www.krotov.info/libr_min/18_s/sah/arov_af3.html#27 (pagină accesată în 10 10 2011).

⁶⁴ Urmează rugăciunea „*Pomenește, Doamne, Dumnezeuul nostru, pe cel ce a adormit...*”, care este redată integral.

„Canonul unic pentru cei adormiți”). În afară de aceasta, acest canon este citit de fiecare dată după citirea întregii Psaltiri.

Rânduiala la ieșirea sufletului din trup este doar un început al unui șir de rugăciuni și cântări care continuă neîncetat până la înmormântare. Imediat după Rânduiala la ieșirea sufletului din trup începe citirea Sfintei Scripturi la căpătâiul celui adormit: la căpătâiul preotului - Sfânta Evanghelie, la căpătâiul mireanului - Psaltirea>>⁶⁵.

După cum se poate constata, textele menționate conțin în primul rând indicații tipiconale și nu indicii privind originea și apariția acestei rânduiei; așadar, cei interesați pot desăvârși și îmbogăți prezentul studiu.

Rezumat

„*Rânduiala rugăciunii ce se face după ieșirea sufletului din trup*” reprezintă una dintre structurile de slujbă „mai puțin cunoscute”, care ar trebui însă să intereseze, în mod deosebit, pe cei preocupați de istoria și evoluția rânduiei liturgice, cât și pe slujitorii Bisericii noastre; din păcate, despre această rânduială la noi nu s-a scris foarte mult.

De asemenea, consider că acest scurt articol reușește să înlăture, printre altele, cauza principală pentru care specialiștii au „neglijat” mult timp studiul acestei rânduiei, și anume lipsa indicilor evidente privind atât existența, cât și structura ei, care este incontestabil asemănătoare celorlalte rânduiei liturgice „sănătoase” ale Bisericii noastre.

Chiar dacă este foarte probabil ca liturghiștii ruși să fi scris despre „*Rânduiala la ieșirea sufletului din trup*” mult mai multe lucruri decât cele pe care le-am prezentat în acest articol, consider că puținele elemente pe care le-am analizat, atât cât mi-au permis documentele, vor fi de folos celor care încearcă să aducă un plus de lumină în cercetarea liturgică.

Mai mult, argumentele însele, unele dintre ele comentate și precizate deja de către liturghiști, vor confirma, desigur, cu timpul, utilitatea și importanța acestui studiu.

În concluzie, aș dori să precizez că ar trebui ca această Rânduială de slujbă, care are în structura ei și numeroase elemente „inedite”, să fie luată în considerare în mod corespunzător și să fie așezată la loc de cinste.

⁶⁵ *La ieșirea sufletului din trup*, cf. <http://www.lw.bogoslovy.ru/after.htm> (pagină accesată în 06 10 2011).